

אם אתם קוראים את המילים האלה

שלמה קווס • רחלי פלנט־רוזן

אם אתם קוראים את המילים האלה

המכתבים האחרונים
של נופלי חרבות ברזל

Shlomo Kavas & Racheli Palant-Rozen
If You Are Reading These Words:
The Last Letters of the Fallen from Operation Swords of Iron

שלמה קווס ורחלי פלנט
אם אתם קוראים את המילים האלה:
המכתבים האחרונים של נופלי חרבות ברזל

עורך אחראי: ראובן ציגלר
עורכת ראשית: אוריה מבורך
עורכת משנה: אפרת גרוס
עריכה לשונית: שרה המר
הגהה: אביחי גמדני
עיצוב עימוד ואיורי הנופלים: שמואל לעסרי
עימוד: תמי מגר, רינה בן גל
עיצוב כריכה: יוני שלמון, אליהו משגב, שמואל לעסרי
יעוץ גרפי: אליהו משגב
איורים בעמוד הסוגר: יוני שלמון

© כל הזכויות שמורות להוצאת קורן, תשפ"ה 2025

ספרי טובי, הוצאת קורן
ת"ד 4044 ירושלים 91040
טל': 02-6330530 פקס: 02-6330534
office@korenpub.com
www.korenpub.co.il

אין לשכפל, להעתיק, לצלם, להקליט, לאחסן במאגר מידע, לשדר או לקלוט בכל דרך או בכל אמצעי אלקטרוני, אופטי, מכני, או אחר כל חלק שהוא מן החומר שבספר זה. שימוש מסחרי מכל סוג שהוא בחומר הכלול בספר זה אסור בהחלט אלא ברשות מפורשת בכתב מהמוציא לאור.

מסת"ב 978-965-526-394-7 ISBN

נדפס בישראל 2025 Printed in Israel

תוכן העניינים

	מילים של התחלה
11.....	הקדמת העורכים
20.....	דבר נשיא המדינה יצחק הרצוג
	כשהכול יסתיים אתה תהיה גאה בי מאוד
23.....	ערן פרוביזור
	עשרים הדקות הטובות בחיי
27.....	יואב מלייב
	לא מתחבר לכל המילים הגבוהות שמפרסמים על כל חייל שמת
29.....	אלון סקאג'יו
	אבקש שהעולם ישמע
37.....	אלחנן קלמנזון
	אני מבקש בלי נאומים סוחטי דמעות
41.....	אורי נחמיה אשכנזי
45.....	אביתר בנאי אם נפחד לא נהיה ראויים להם
	תחפשי לי ביורה ומלקוש
47.....	יונתן דין חיים
	איזו מדינה מיוחדת והזויה
51.....	ירון צ'יטז
	אם כבר מסר מעולמות אחרים, שיהיה אותנטי
55.....	איתן קופלוביץ'
	אני עשיתי חיים משוגעים
59.....	עומרי שורץ

62	אשכול נבו מילים אחרונות וגעגוע
	פתאום התשובה ברורה לי מאוד
67	יפתח יעבץ
	אני מרגיש געגועים בכל הגוף
71	סופיאן דגש
	נלחמתי בשביל שתחיו, לא שתשרדו
75	שחר פרידמן
80	צבי בן מאיר מילים ראשונות
	החלטתי לכתוב בשביל עוד איזה זיכרון
83	יאיר רויטמן
	כדאי שאשאיר הספד כלשהו על עצמי
87	לביא ליפשיץ
	יותר חזק מטנק
91	מתן וינוגרדוב
95	הרבנית ימימה מזרחי ומשה כותב בדמיון
	מעולם לא פחדתי מהמוות
99	יוסף גיטרין
	איזה כף, כולם באו לכבודי
103	אוריה יעקב
	הולכים להיכנס בשערי חיים ומוות
107	ניר חדר
113	אבי יששכרופ להסתכל לפחד בעיניים
	מקווה שתזכרו אותי
117	עדי ליאון
	בזכותכם צחקתי בלי סוף
123	איתי יהודה
	אם למות אז רק ככה
125	רועי דאוי
128	אבישג שאר ישוב בין חושך לאור

אם כבר אז כבר

- 133 ארז מישלובסקי
סבא תהיה גאה בי, כי לא נפלתי לחינם
- 137 שי ארווס
למקרה ויקרה לי משהו יש לי משהו להגיד
- 141 עדי דנן
סא"ל אבירן אלפסי | גיבורי ההווה שלנו 147
תבין לפתע שאינך נצחי
- 151 מארק קוננוביץ'
תראו איזה אימפריה גידלתם
- 155 דניאל טואף
חשוב לי שתדעו שאין מאושרת ממני
- 161 קאמיי אחיאל
בשום אופן זה לא מכתב פרידה
- 165 יהונתן דויטש
איריס חיים | המילים שאחרי המילים האחרונות 168
עוד כמה רגעים אתם כבר איתי פה
- 171 נווה יאיר אסולין
שלוש מילים
- 175 איתי עמר
לא לעשות אישיו
- 177 אביעד ניימן
לא בתור סיסמה
- 181 אוריה איימלק גושן
צור ארליך | הותיר אחריו 184
אני דואג שנישאר פה לתמיד
- 187 אייל מבורך טויטו
לא, אני לא מתחרט
- 191 איתי פריזט

	זה מה שיפה בעולם, שהוא לא יפה
197	שהם משה בן הרוש
200	ד"ר מיה טבת דיין הנה, הנה, כפות ידיים
	אל תהיו עצובים יותר מדי
203	אפרים יכמן
	אני קצת מפחד אבל אני שלם
207	אסף מסטר
	תקנו ערכת קרייקי לחבר'ה מדימונה
211	שמעון אסולין
214	ד"ר רוביק רוזנטל הגדולה והקשה באהבות
	ארבע מילים
219	אביב ברעם
	הבחירות שדורשות את ההקרבה הכי גדולה
221	נדב כהן
	ועכשיו זה תורי
227	לירון שניר
	תדעו שהלכתי עם הראש למעלה
231	דניאל קסטיאל
233	הרב תמיר גרנות עם הפנים לחיים
	בתקופות קשות צריך אנשים חזקים
237	בן ציון פלח
	כמו במעמד הר סיני
241	יוסי הרשקוביץ
	בשביל אותה מבוגרת שאומרת לי תודה ובוכה
245	ריף הרוש
	סליחה שהלכתי כל כך מוקדם
249	גלעד ניצן
252	צרויה שלו מתנה אחרונה
	אני לא מרשה לכם לשקוע בעצב
255	בן זוסמן

ומדי פעם תחייכו לעננים, אני אהיה שם

259 עדי ברוך

מה צריך להגיד כאן? אני מסכם את החיים?

263 רועי נגרי

270 תודות

בספר מופיעים השירים הבאים:

- עמ' 17 להשאיר / טנאי שלמה © כל הזכויות שמורות למחבר ולאקו"ם
- עמ' 21 עשוי מאותיות / גורי חיים © כל הזכויות שמורות למחבר ולאקו"ם
- עמ' 31 דברים יפים לראות / עמדי עידן © כל הזכויות שמורות למחבר ולאקו"ם
- עמ' 43 שלחי אותו / עננה בע"מ, שחר רונית, פרנק בנימין © כל הזכויות שמורות למחבר ולאקו"ם
- עמ' 61 עומרי שומע? / סובול יהלי © כל הזכויות שמורות למחבר ולאקו"ם
- עמ' 64 שיר לגוני / נתן זך © כל הזכויות שמורות למחבר ולאקו"ם
- עמ' 98 כמו בלדה / נתן יונתן © כל הזכויות שמורות למחבר ולאקו"ם
- עמ' 145 אני פה / יהלומי תומר, קלימי יונתן © כל הזכויות שמורות למחברים ולאקו"ם
- עמ' 214 מותי בא לי פתע / יוסף שריג © כל הזכויות שמורות למחבר ולאקו"ם
- עמ' 242 אימא אבא וכל השאר / רייכל עידן, פוליטי ראובן, הפרויקט של עידן רייכל © כל הזכויות שמורות למחברים ולאקו"ם

אנו מודים לכל היוצרים שהביעו את הסכמתם לשימוש ביצירתם. המערכת עשתה ככל יכולתה על מנת לאתר את בעלי הזכויות של כל החומר שנלקח ממקורות חיצוניים. אנו מתנצלים על כל השמטה או טעות, ואם יובאו לידיעתנו, נפעל לתקנן במהירות הבאות.

מילים של התחלה

הקדמת העורכים

אני רושם כי אני מבין שהקרב הקטלני שעברנו הוא לא האחרון.

*

אני כותבת את זה בין האזעקות.

*

אני מקווה ובטוח שנקרא את המכתב הזה אחר כך בחצר עם איזה בירה טובה וסיגריה ונצחק.

*

מתח באוויר, וגם בדיחות שחורות על מי יחזור ומי לא.

*

למקרה ויקרה לי משהו, יש לי משהו להגיד.

*

מי אמור ללמד ילדים בני 23 איך כותבים מכתב כזה?

*

אני לא מתחבר למילים הגבוהות שמפרסמים על כל חייל שמת, כותב כאילו הוא מינימום אלתרמן.

*

אם כבר מסר מעולמות אחרים, שיהיה אותנטי.

*

אם אמות ביד אויב אבקש שהעולם ישמע.

*

למקרה שאני מת, כדאי שאשאיר הוראות הפעלה.

*

חשוב לי שתדעו שאין מאושרת ממני.

*

נפלתי בכבוד למען עמי.

*

אשמח שתקימו משהו לזכרי, משהו שקשור לחינוך.

*

תקנו בכסף שלי ערכת קרייקי לחבר'ה מדימונה.

*

אני קצת מפחד אבל אני שלם.

*

אני חושש שאני מטרת איכות של החמאס.

*

עליתי עד פה בזחילה, נפצעת.

*

אבא, כשהכול יסתיים וחברים שלי יספרו לך מה עשיתי כאן,
אתה תהיה גאה בי מאוד.

*

הכל מובן פתאום. הדור שלנו, התור שלנו.

*

טוב, עכשיו שסיימנו עם החלק הקיטשי הגענו ללוויה, אמא, אני מבקש, בלי
נאומים סוחטי דמעות ומרגשים.

*

ראיתם? ללוויה שלי הגיעו מאות אנשים שאני לא מכיר.

*

סבא, אני יודע שתמיד היית מאוד גאה בי שנהייתי לוחם, אז תהיה גאה גם
עכשיו, כי לא נפלתי לחינם.

*

מדי פעם תחייכו לעננים, אני אהיה שם.

*

אם הייתי צריך לפסל מחדש את חיי, לא הייתי משנה דבר.

*

מקווה שתזכרו אותי.

1.

אנחנו זוכרים את הרגע שבו עמדנו לראשונה מול המילים האלה, בעיצומה
של מלחמת חרבות ברזל. כבר שמענו הרבה מילים במלחמה הזו - עדויות,
סיפורים, ראיונות, אבל בפעם הראשונה שנתקלנו במכתב אחרון של לוחם,
קרה לנו משהו אחר. מה זה הדבר הזה. מה זה היופי הזה. מי כותב ככה. זה
כל כך חשוף, נוקב, חד־פעמי, לא דומה לכלום. כאנשים כותבים שעובדים עם
מילים, נאלמנו.

נאלמנו גם מול מה שנכתב שם, וגם מול עצם ההחלטה לכתוב - רק לדמיין את

המעמד הלא נורמלי הזה, שבו חייל צעיר או מילואימניק בן גילנו בוחר באומץ בלתי נתפס להישיר מבט אל האפשרות שלא יחזור מהקרב, ולכתוב צוואה.

עוד לא ידענו להסביר לעצמנו למה, אבל הרגשנו שאסור לתת למילים האלה להתנדף, להיעלם בשטף האירועים והחדשות. הרגשנו שהן ראיות לכבוד מסוג אחר, לחיי נצח.

וחשבנו גם, בטוח יש עוד כל כך הרבה כאלה.

המילים האלה הן אוצר. אז בואו נאצור אותן.

ניצור ספר שמאגד את המכתבים האחרונים של נופלי המלחמה הזאת - אלה שכבר פורסמו ובעיקר אלה שעדיין לא.

אבל רגע - שאלנו את עצמנו - למה בעצם? למה אנחנו, למה עכשיו? למה לנו להיכנס כל כך עמוק לתוך הכאב הזה. להתקרב ככה לשכול. לצלול לטקסטים שמה שמאחד ביניהם זה העובדה שמי שכתב אותם איננו. ולהסתכל ככה בעיניים של המוות, במקום להדחיק אותן, כפי שכל כך טבעי לעשות.

ואז הבנו: זה בדיוק מה שהם עשו, הנופלים. הם לא הדחיקו. הם העזו להישיר מבט אל המוות בעצמו, אל האפשרות הממשית שלא ישובו, ולכתוב מכתב אחרון.

ואם היה להם את האומץ לכתוב, ראוי שיהיה לנו את האומץ לקרוא.

2.

המלחמה הזו עשתה משהו לכולנו כעם, ונגעה גם בנו אישית.

בשבועה באוקטובר דוד של שלמה, עמרם אלון טולדנו הי"ד, נרצח בשדרות בידי מחבלי חמאס כשהיה בדרכו לבית הכנסת. כשהתחלנו לחשוב על הספר, וגם לכל אורך העבודה עליו, את רחלי ליווה פחד יומיומי כשבעלה נתאי, אחיה וקרוביה לוחמים בעזה ובלבנון. בכל יום בעבודתה העיתונאית היא ליוותה משפחות שכולות. האישי והלאומי התערבבו לנו. כל המחיצות קרסו.

ביום אחד נפרץ המסך שבין החיים והמוות. זה ניבט אלינו מכל סטיקר ברחוב, מכל מעגל חברתי, מכל הותר לפרסום. ומאז אנחנו לא יכולים להדחיק יותר. ואנחנו גם לא רוצים.

3.

לא ידענו איך יוצרים ספר כזה, אבל החלטנו להתחיל ולגלות תוך כדי תנועה. הבנו שהמכתבים שפורסמו בתקשורת הם מיעוט קטן, ושבתוח יש עוד, ושאנחנו לא רוצים לתת לאף אוצר כזה להיעלם ולאותיות לפרוח באוויר.

יכולנו להפיץ קול קורא ולקוות שהוא יעשה את שלו, אבל הרגשנו שפנייה אישית זו הדרך הנכונה והעדינה ביותר להזמין את המשפחות לשתף בדבר יקר כל כך.

אז התחלנו בעבודת נמלים: טבלת אקסל ארוכה עם שמותיהם של כל נופלי המלחמה.

כדי להשיג את מספרי הטלפון של בני משפחתם עברנו דרך כל מכר, עמותה או פרויקט הנצחה שהעלינו על הדעת – ולאט לאט ליקטנו עוד ועוד מספרים. ובכל פעם ששמענו על עוד הותר לפרסום הוספנו בלב שבור עוד שם לטבלה הארוכה מדי.

התחלנו לפנות אחת אחת לכל משפחות החיילים והחיילות שנפלו מהשבעה באוקטובר 2023 ועד השבעה באוקטובר 2024. די מהר הגענו למסקנה המתבקשת שלא נצליח להגיע לכל מאות המשפחות האלה בעצמנו וחיפשנו תחקירניות שירכזו את הפניות.

חששנו שהתהליך יהפוך לטכני ורציני לשמור עליו אנושי וקרוב ככל האפשר, אז חיפשנו נשות מקצוע שהן שילוב נדיר של רגישות, יסודיות ואהבה. ומצאנו את אביב בעבור ותהילה בן הרוש, שהיו כל זה ויותר מזה.

אביב ותהילה עבדו חודשים מסביב לשעון כדי לשוחח אישית עם כל משפחה, להסביר, לחבק ולהזמין להצטרף לספר הזה. הן התלבטו יחד איתנו בכל הצמתים המורכבים. למשל, איך פונים להורים של תצפיתנית שנפלה בשבעה באוקטובר והסיכוי שהספיקה להשאיר מכתב הוא אפסי, בלי להכאיב להם אבל גם בלי לפספס אותם?

אביב ותהילה, תודה על המסירות ועל הלב הגדול שלכן. זכינו בכן. עשינו ככל יכולתנו כדי להגיע לכולם, ואם פספסנו משהו – אנחנו מבקשים סליחה מעומק הלב.

4.

כבר בשיחות הראשונות עם המשפחות גילינו שרובם המכריע של הנופלים לא כתבו מכתב אחרון (בניגוד למיתוס, אין שום נוהל שמנחה חיילים לכתוב לפני יציאה לקרב, ומי שכותב – תמיד בוחר בזה בעצמו).

חלק מהמשפחות סיפרו על תחושת ההחמצה הצורבת על המילים שבנם לא הספיק לומר. אחרות שמחו שהוא נלחם בלי לחשוב על המוות.

היו הורים שאמרו שיש מכתב אבל התלבטו מאוד אם לשתף. "זה הדבר הכי יקר ואינטימי שנשאר לנו מהבן שלנו", הם אמרו, אבל למרות זאת בחרו באצילותם לחלוק את המכתב כי הרגישו שכמו שהמילים האלה ניחמו אותם, הן יוכלו להעניק נחמה לעוד רבים.

רוב המכתבים בספר לא ראו אור מעולם. פנינו גם למשפחות שהמכתבים של יקיריהן כבר פורסמו, וכמעט תמיד גילינו שגם בהם יש חלקים שעדיין לא פורסמו.

לפעמים המשפחה שיתפה בתקשורת רק דף אחד מתוך מחברת שלמה שנכתבה בעזה, או פסקה אחת מתוך תיקייה מסודרת במחשב שנשמרה תחת הכותרת "אם אמות", מתוך מחשבה שהחלקים האישיים פחות מעניינים. אנחנו חשבנו ההפך, שהם הכי מעניינים וחד פעמיים. וכנראה שההתלהבות שלנו הדביקה גם אותם.

"אני לא בטוח שהוא היה רוצה שנשתף את זה", אמר לנו אחד האבות, "אבל יודעים מה? אם יש לו בעיה, שיבוא ויגיד".

5.

קיבלנו מאות טקסטים מופלאים והיינו צריכים להתמקד. הגדרנו קריטריון חד ונצמדנו אליו:

אנחנו מחפשים רק מכתבים שנכתבו מתוך תודעה של "אם אתם קוראים את המילים האלה..." ולכן - אם האדם פרסם את המילים האלה בעודו בחייו, גם אם בדיעבד הן הפכו למילים אחרונות, הן לא מתאימות לספר הזה.

במקרי ספק ביררנו עם המשפחות בעדינות אם הטקסט הוא מהסוג הזה, ונפרדנו בצער מטקסטים יפהפיים שלא התאימו לקונספט שהנחה אותנו.

נשארנו עם כמה עשרות מכתבים שונים מאוד זה מזה, שדבר אחד משותף להם: מילים שנכתבו בידיעה שייקראו רק כשהכותב כבר לא יהיה כאן.

כשהתבוננו במילים הללו הרגשנו שאנחנו מחזיקים בידינו פיסות היסטוריה. ושכך אנחנו חייבים להתייחס אליהן - להגיש את המילים בלי פילטרים. בלי לתקן אות או פסיק, גם כשיש שגיאות לשוניות או ניסוח מוזר, כי אלה לא המילים שלנו. נצמדנו בקנאות למקור, לחומר הגלם. לא צנזרנו אף מילה. אם יש מילים מחוקות בספר, זה או כי המשפחה בחרה להשאיר חלק מהמילים לעצמה או כי חלק מהמכתב נשרף ולא שרד.

בתום עבודת ליקוט ארוכה, ניצבנו סוף סוף מול ארבעים ותשעה מכתבים אחרונים.

ואז הבנו שזו רק ההתחלה.

6.

הבנו ששום מכתב לא עומד בחלל ריק. שלכל מכתב יש סיפור.

יש לוחמים שכתבו בהפוגה קצרה בשבעה באוקטובר בין הקרבות הקשים בעוטף. יש כאלה שכתבו רגע לפני שאוספים מהם את הטלפונים לקראת הכניסה הקרקעית לעזה, כשהרגישו שזו ההזדמנות האחרונה.

יש לוחמים שכתבו בפנקס בלב רפיח, אחרי שאיבדו חבר קרוב. יש מי שכתב לקראת מבצע לחילוץ חטופים, וסיפר שהוא מודע לסכנה ומוכן לשלם את המחיר.

והיו גם רבים שלא כתבו מכתב במשך חודשים ארוכים והחליטו לכתוב אותו רק ימים ספורים או אפילו שעות בודדות לפני שנפלו בקרב, כאילו ידעו.

סיפור כתיבת המכתב הפך גם הוא לחלק בלתי נפרד מהספר הזה. חקרנו וכתבנו לצד כל מכתב את כל הרקע שהצלחנו לברר: מתי הוא בחר לכתוב? איפה הוא היה ומה עבר עליו באותם רגעים? למי הוא סיפר על המכתב? איך הוא הצפין אותו?

פעמים רבות גם המשפחה לא הכירה את הסיפור במלואו, אז דיברנו עם החברים, עם המפקד, עם הרס"פ שבידיו הופקד המכתב – עם כל מי שהיה יכול להשלים לנו עוד חתיכה בפאזל. היה בנו דחף פנימי לאסוף כל פיסת מידע קונקרטית, לתעד, ליצור קפסולת זמן של התקופה הזו למען הדורות הבאים.

7.

הפכנו במכתבים האלה, קראנו אותם שוב ושוב, והשאלות עלו.

איך ייתכן שיואב, כאשר הוא פצוע אנוש, כותב "עשרים הדקות הטובות בחיי"? אלון ביקש שיקימו לזכרו מבשלת בירה, מה קרה עם זה בסוף? על מה דיבר יהונתן כשכתב "התמונות שראיתי לא יוצאות לי מהראש ובשבילי אני יוצא לקרב הזה"? איך זה שאלחנן קלמנזון שנפל בשמונה באוקטובר הספיק להשאיר מכתב אחרון? ומה זה הציור של החתול הקטן הזה, שעדי צייר באמצע המכתב?

התעכבנו גם על מה שנראה קטן ושולי. עצרנו בכל מקום שהרגשנו בו הדהוד של בדיחה פרטית, זנב של סיפור, רמז לא ברור. נתנו לסקרנות להוביל אותנו והשלב הזה הפך למשימה מעט בלשית, מעט ספרותית. ניסינו להיכנס בסדקים שבין המילים ולהרגיש את האדם שמאחוריהן, שהניח בתוכן את הלב שלו. כל כך רצינו לדבר איתם, עם הכותבים עצמם, לשבת איתם לקפה ולשאול הכול. אילו רק היינו יכולים.

בהיעדרו של המועד, פנינו לנמענים הישירים של המכתב – הורים, בנות זוג, חברים.

היה לנו חשוב להיפגש אישית עם כל משפחה, ישירות ובלי תיווך. להסתכל בעיניים ולקרוא יחד מילה במילה את המכתב האחרון של אהובם. זה היה אחד השלבים המרגשים ביותר ביצירת הספר – ההתבוננות המשותפת, החוויה של הורים רבים שראו את המכתב לראשונה בעין חדשה בשיחות איתנו, שקראו אותו כיצירה חדשה וגילו בו דברים שלא הבחינו בהם קודם. אחת האימהות עצרה אותנו באמצע השיחה ושאלה בדמעות, "רגע, כל מכתב אתם קוראים ככה בעיון, מפרשים אותו מילה במילה כמו כתבי קודש?" וענינו, "למה 'כמו'?".

מתוך הלימוד המשותף של המכתב נוצר בינינו חיבור עמוק. ארבעים ותשע משפחות נכנסו לנו ללב, ולא יצאו ממנו. תודה לכן על האמון ועל הזכות. השתדלנו להיות שליחים ראויים.

8.

תוך כדי הקריאה במכתבים הרגשנו שוב ושוב שזה כל כך אינטימי שזה כמעט לא בסדר. כמו להציץ ביומן. במקרים רבים זה היה להציץ ביומן ממש: לקרוא מילים אחרונות שאדם כתב בינו לבין עצמו, בלי שהוא נתן לנו את רשותו. ולכן הפכנו את המשפחות למצפן שלנו וביקשנו מהן לאשר כל מילה שהוספנו בפרק על בנם.

נדרשנו להרבה איפוק. שעות ארוכות של שיחות עם המשפחות והחברים של הנופלים נדחסו לכמה הערות קצרות בשולי כל מכתב.

בחרנו לכתוב בסגנון מינימליסטי. למעט מאוד בתיאורים ובסופרלטיבים. ידברו העובדות בעד עצמן. נזהרנו גם לא להגזים ולא לייפות. האמת יפה כפי שהיא. לא פעם כמעט התפתינו לספר עוד משהו על המוזיקה שלו, על החלומות שלה, לתאר את סיפור הקרב ההירואי. אבל הזכרנו לעצמנו שהספר הזה הוא לא סיפור חייהם ולא סיפור מותם של הגיבורים שלו, אלא הסיפור של מכתבם אחרון. ושלא חייבים לומר את הכול.

להשאיר / שלמה טנאי

לא לומר את הכל

גם העץ אומר רק גזע ועלים

ומשאיר שרשים באפלה

לא לעבר כל הגבולות

גם אלהים מספר רק שמש,

ירח וכוכבים

ומשאיר יקומים

מעבר למכאובי הדעת.

לא לפרש את האדם עד תם.

9.

המכתבים האחרונים נכתבו בכל פורמט שאפשר להעלות על הדעת - בווטסאפ, בכתב יד, במחשב, בהקלטה, בסרטון. מתוך רצון לשמור על אחדות החלטנו שכל המכתבים יתומללו אות באות ויופיעו בפונט אחיד, בדפוס.

זאת הייתה בחירה קשה. בכתב יד יש אינטימיות חריפה, ולא רצינו לוותר עליה. רצינו להביא משהו מחומרי הגלם – מהדף המפויח, מהכתב הרועד, ולתת ביטוי למקור, לכתב היד עצמו. ואז עלה הרעיון לפנות לאות חיים. "אות-חיים – מיזם הנצחה בכתב יד" הוא פרויקט התנדבותי יפהפה שנולד במלחמה הזו, ובו מעצבים ומעצבות יוצרים בשיתוף עם המשפחות השכולות פונטים מכתב ידם של החללים, שמנציחים את שמם וייחודם. מעצבות ומעצבי אות חיים קיבלו לידיהם את כתב היד של גיבורי הספר, ובהשראתו עיצבו ברגישות ובאהבה את המילים האחרונות של המכתבים האחרונים בספר. אנחנו אסירי תודה.

10.

המפגש האינטנסיבי עם המילים האחרונות, הקירבה הזו לשכול ולמוות ולגעגוע השורף, הציפו אותנו בתחושות ובשאלות. הרגשנו שאנחנו ניצבים מול משהו שגדול מאיתנו, ולא רצינו להישאר איתו לבד.

שאלנו את עצמנו: מי אנחנו רוצים שילווח אותנו, וגם את הקוראים העתידיים, כשאנחנו קוראים את המילים האלה?

אספנו לצידינו אנשים ונשים מעוררי השראה מעולם התרבות הישראלי, אנשים של מילים ושל לב, שוחחנו איתם וביקשנו מהם לכתוב עבור הספר מילים משלהם על מילים אחרונות.

היוצרים והיוצרות הללו קראו את מכתבי הספר וכתבו בעקבותיהם. הם תרמו את המילים שלהם בהתנדבות מלאה וחלקו איתנו רגעים אינטימיים מאוד.

ציפינו לקבל טקסטים הגותיים וספרותיים חשובים, והם העניקו הרבה יותר מזה: את הלב שלהם, את האדם שהם, הכי חשוף שיש. כל אחד מהם כתב מנקודת מבטו, מעולמו ומניסיון חייו, ויחד הם יצרו פנתיאון ישראלי יפהפה על מילים אחרונות.

תודה לכם, נשיא המדינה יצחק הרצוג, אשכול נבו, צרויה שלו, אביתר בנאי, הרבנית ימימה מזרחי, רוביק רוזנטל, אבישג שאר ישוב, הרב תמיר גרנות, מיה טבת דיין, צבי בן מאיר, אבירן אלפסי, איריס חיים, אבי יששכרוף וצור ארליך. תודה על הדיאלוג, על החשיבה המשותפת ועל ההסכמה לפתוח את הלב. תודה שנשאתם איתנו את המשא הזה.

11.

תודה לכותבים האמיתיים של הספר הזה, שלא יזכו לקרוא אותו. התאהבנו בכם למרות שלא נפגשנו מעולם. כמה קיוויתם שלא נקרא את המילים האלה. תודה שבחרתם בכל זאת לכתוב, ולהשאיר עבור כולנו משהו מכם – משהו שגורם לנו להתעורר, לאהוב, לחיות יותר.

כשעבדנו עם המילים האחרונות שלכם, שאלנו את עצמנו שוב ושוב מה הייתם חושבים על כל הספר הזה. בטח כמה מכם היו צוחקים עלינו שאנחנו קיטשיים מדי. "תהיו אנשים של מעשים, לא של דיבורים", כתבתם. "עזבו אתכם מהמילים הגדולות". אבל מה נעשה, והמילים שלכם באמת גדולות בעינינו ויקרות לנו. לא נעזוב אותן.

אנחנו לא באמת יודעים איך להודות לאנשים שמסרו את חייהם עבורנו. אבל בתור התחלה, הנה אנחנו – מישירים אליכם מבט, וקוראים את המילים האלה.

12.

במהלך העבודה על הספר שאלו אותנו מדי פעם, רגע, מטעם מי אתם, בעצם. אתם שייכים לאיזשהו גוף? ארגון, אגף הנצחה?

וגם אנחנו שאלנו את עצמנו מדי פעם כשהיה קשה, מה אנחנו קשורים. אנחנו באמת לא שייכים לשום גוף, סתם שני אנשים, קופירייטר ועיתונאית, אף אחד לא מינה אותנו לזה או הטיל עלינו את המשימה הזאת.

ובכל פעם שהתלבטנו או נחלשנו, הדהדו בתוכנו המילים של רומי סוויסה בת השש משרדות, שבשבעה באוקטובר מחבלים רצחו את הוריה לנגד עיניה ברכב בו הסתתרה עם אחותה בת השלוש. כשהגיעו המחלצים אל הרכב, רומי שאלה אותם: "אתם של ישראל?"

ועלתה בנו התשובה: אנחנו של ישראל. זה הגוף שאנחנו שייכים אליו.

בכל ימי חיינו לא הושפלנו כעם כמו בשבעה באוקטובר. ובכל ימי חיינו לא היינו גאים יותר להיות בנים ובנות לעם ישראל. במלחמה הקשה הזו, כשרוח יפה של התגייסות והתנדבות שטפה את הארץ, כל אחד נתן את חלקו. אנחנו אנשים של מילים, אז ליקטנו לעם הזה זר של מילים. אנחנו מניחים אותן כאן לפניכם.

עכשיו הן שלכם.

שלמה קווס רחלי פלנט־רוזן

כ"ח בשבט תשפ"ה

26 בפברואר 2025

509 ימים למלחמת חרבות ברזל

דבר נשיא המדינה יצחק הרצוג

ימי מלחמה קשה באו עלינו. ראשיתם באסון הנורא, המבעית, האכזרי והגדול ביותר שחווינו מיום שובנו לאדמתנו; וגם היום, למעלה משנה אחרי אותו יום מר ונמהר, ליבנו מוצף, מצולק ומזועזע. אנחנו עדיין רחוקים מלעכל, מלהבין, מלהביע במילים, את עול הכאב שאנחנו נושאים מאז שבעה באוקטובר – שמחת תורה.

לכל אורך התקופה הזאת נענו כולנו, ועודנו נעים, בתווך בין חרדה ותקווה, כאב ואמונה, בשילוב בלתי־אפשרי של מוות וחיים, של דאבה ואהבה, של געגוע ויגון עצום. ובאופן מעורר פליאה, כתפינו אמנם שחו מכובד העצב, אבל גויינו הלכו ונעשו יותר ויותר זקופים – מהזכות להיות חלק מעם כזה; עם שאלו הם בניו ובנותיו.

עוד ועוד סיפורי גבורה של לוחמינו ואזרחינו הגיבורים, עזי הרוח, אצילי הנפש, מגיעים לפתחנו. לוחמים ולוחמות שלא חיכו לפקודה, שחגרו אפוד ורצו אל האש; אזרחיות ואזרחים שבתחושת "הנני" מפעימה, חירפו נפשם ולא עמדו מנגד; עוד באותו יום ארור, כשהאויב פרץ את דלתות הבתים, שרף וטבח באכזריות מפלצתית, ללא רחם, אימהות על בנים, אבות, קשישים, נערים ונערות, צעירים וצעירות שוחרי אהבה. הם קמו כי ליבם ציווה עליהם, ועמדו על משמרתם, בעוז ובעוצמה שאין למעלה מהם. לוחמות ולוחמים שהוסיפו להילחם, חודשים ארוכים־ארוכים, חלקם אבות לילדים, חלקם מאורסים טריים, חלקם התגייסו זה עתה. יצאו לשדה הקרב המדמם, האכזרי, של עזה, של יהודה ושומרון ושל לבנון, להשיב את כוחנו, את ביטחוננו, ואת אחינו ואחיותינו השבויים ומעונים בידי ארגון הטרור החמאס. המלחמה הזאת, עם כל נוראותיה, חשפה בפנינו במלוא התפארת וההוד את פניהם הזורחות של לוחמינו. שבעד עם, בעד ניצחון האור והטוב, מסרו את נפשם בתחושת שליחות, באהבת עם ומולדת, בעיניים פקוחות ובלב ער ויודע.

הבחירה לכנס את מילותיהם ואת מכתביהם האחרונים, שכתבו טרם צאתם לקרב ממנו לא שבו, היא בחירה יקרה, עוצמתית וראויה ביותר. מכתבים אלה, צלילותם, יָפֶּיָם, המבט הבהיר והשלם שניבט מבעדם, על הרעד שבהם, על הטלטלה שלעיתים ניכרת בהם – ואולי בגללם – הם מכתבים שמוכרחים להפוך נכס צאן ברזל לעמנו. הם ככתבי קודש ממש – אותיות פורחות שגוויליהן

עלו באש - בהיותם נושאי בשורה, אמונה וצו מחייב: להוסיף ולחיות כאן, להרבות טוב, להעמיק את אחיזתנו - יחד, כתף אל כתף - בביתנו היחיד, הבית שעל קיומו נפלו רבים כל כך, מופלאים כל כך. להוסיף ולהיות מחויבים לנצח ישראל ולאחדות ישראל, בבית שמוכרח להיות מתוקן, שלם, חזק וראוי לקורבן העצום שהקריבו למענו בנינו ובנותינו, היפים והגיבורים, האהובים והנעימים.

”וְדַע לְךָ שֶׁהַזְמַן וְהָאוֹיְבִים, הָרוּחַ וְהַמָּיִם, לֹא יִמְחָקוּ אוֹתְךָ.

אַתָּה תִּמְשֹׁךְ, עֲשׂוֹי מְאוֹתִיּוֹת”.

(חיים גורי)

שנזכה להיות ראויים להם ולאותיותיהם,

בברכה ובהערכה עמוקה,

יצחק הרצוג

נשיא המדינה

עדן פרוביזור

סרן עדן פרוביזור
ז"ל, מאלפי מנשה,
קצין שריון בגדוד
52, חטיבה 401. נפל
בקרב ברצועת עזה
בה' בכסלו תשפ"ד,
18.11.2023.
הותיר אחריו הורים
ושלושה אחים.
בן עשרים ואחת
בנופלו.

עדן נבחר להיות מפקד הטנק הראשון
שמוביל את החטיבה, מיומו הראשון של
התמרון בעזה ועד שנפל.

ב־15.11.23 התקשר למשפחתו מתוך
עזה מטלפון של אחד הנגדים שהכניס
אספקה לשטח.

אחרי שיחות ארוכות עם אימו ואחיו,
ביקש מאביו שיישאר לבר על הקו.

עדן לא היה פנוי לכתיבה תוך כדי
הלחימה האינטנסיבית, ואמר לגיא אביו:
אבא, אני מכתוב לך עכשיו את הצוואה
שלי.

אביו כתב את המילים ונצר אותן.
יומיים אחר כך עדן נפל בקרב, ואביו
חלק עם המשפחה לראשונה את מילותיו
האחרונות.

כשהכול יסתיים אתה תהיה גאה בי מאוד

עדן פרויזור

אבא, אני מבקש לדבר איתך ברצינות ומבקש שתקשיב לי בלי לכעוס עליי.

אבא אנחנו כאן בתופת והמצב על הפנים. אני לא יכול להגיד לך מה יהיה, אבל יש סיכוי שאני לא חוזר הביתה אלא נשאר כאן. אני מבקש שתקשיב לי: אני רוצה שתמשיכו לחיות כאילו אני איתכם.

אל תיפלו ואל תחיו בעצב. מבקש שתמשיכו להנות מהחיים, לצאת למסעדות ולטוס לחו"ל וכל הדברים שאהבנו לעשות. אבא, אני רציני, אסור שתעשו משהו אחר. אני רוצה שתדע שאני גאה במה שאני עושה וגם אם יקרה לי משהו אז יקרה, והכול בסדר, אני במשימה של החיים שלי, שומר על ארץ ישראל.

ומבקש שתקשיב לי בלי לכעוס עליי: כשעדן יצא לקרב, גיא אביו מסר לו מכתב ובו שתי בקשות: להחזיר את כל חייליו בשלום, ולא לעשות דברים שיזכו אותו בצ"ש. חייליו של עדן סיפרו שלפני הכניסה לעזה הוא הקריא להם המכתב מאביו ובכה. הוא ידע שלא יקיים את בקשותיו של אביו.

אנחנו כאן בתופת: ככל שהגדוד של עדן התקדם בתמרון, כמות טילי הנ"ט שנורתה עליו הלכה והתגברה. עדן, שהיה מפקד הטנק המוביל, ידע שהוא מטרה חשופה ופגיעה במיוחד. יומיים לאחר השיחה עם אביו, במהלך הסתערות על ג'באליה, ספג הטנק של עדן פגיעה ישירה מנ"ט, ועדן נהרג.

יש סיכוי שאני לא חוזר הביתה: למחרת השיחה הזו אביו של עדן התקשר אליו וביקש ממנו שיחזור בו מהמילים האלה, ממילות הפרידה שלו, או שיחזור הביתה. "ביקשתי ממנו שימצא מחליף. זו הייתה הפעם הראשונה אי פעם שעדן צעק עליי", מספר אביו. "הוא אמר: אין דבר כזה. אתה חונכת אותי לזה – למנהיגות, לאחריות. זה התפקיד שהטילו עליי. אם משהו יחליף אותי ויפגע במקומי, לא אוכל לחיות עם זה יום אחד".

כשהכול יסתיים וחברים שלי יספרו לך מה אני עשיתי
כאן, אתה תהיה גאה בי מאוד. נתת לי הכול בחיים ואני
מבקש שבאמת תקשיב לי.

היו לי חיים טובים, חיים מלאים, ומלא אושר וטוב. מקווה
שאלוהים יהיה איתי, אבל גם אם לא - תדעו שאהבתי
אתכם והיו לי חיים מעולים.

אברהם אברהם חייב אברהם חיי אברהם
כי רק ככה אלו יוכלו אברהם.

כשהכול יסתיים וחברים שלי יספרו לך מה אני עשיתי כאן, אתה תהיה גאה
בי מאוד: אחרי מותו, חבריו של עדן סיפרו למשפחתו מסיפורי גבורתו. באחד
המקרים, בכניסה למחנה שאטי, נקלע הגדוד של עדן למארב של עשרות טילי נ"ט.
אחרי שעות של לחימה קשה, כשסוף-סוף הגיעה רגיעה, המג"ד עדן את הכוח על
מפקד בכיר של חמאס שנמצא באזור ועומד לברוח.
הקשר דמם. אחרי הלחימה האינטנסיבית אף אחד לא מיהר להיכנס שוב לקו
האש.
אחרי כמה שניות של שקט מתוח, נשמע בקשר קולו של עדן: "קודקוד כאן שלוש,
יוצא להתקפה".

באירוע אחר, הטנק של עדן וחבריו היה תקול והם התרחקו מטווח האש. בזמן
שהיו בהפוגה, קילומטרים מאזור הלחימה, עדן הבחין שאחד הקצינים לא מגיב
לקריאות בקשר וחשש לשלומו. הוא הזניק את הצוות לטנק התקול שהניע בדרך
נס, ונסע על דעת עצמו בחזרה ללב הלחימה. "חבר תקוע, וכולנו צריכים להציל
אותו", אמר לחייליו. כשהגיעו אל הקצין גילו שהוא פצוע ללא הכרה, והצליחו
להציל את חייו.

יואב מלייב

סגן יואב מלייב ז"ל,
מקריית אוננו, סגן קצין
קשר גרודי בגדוד 77
בשריון, חטיבה 7.
נפל בקרב על מוצב
יפתח בכ"ב בתשרי
תשפ"ד, 7.10.23.
הותיר אחריו הורים,
שלושה אחים ובת זוג.
בן תשע-עשרה
בנופלו.

מאז הטירונות ועד הרגע האחרון בחייו,
יואב כתב בפנקס כיס קטן. בכריכתו
האחורית היה דף שיואב תלש מהפנקס
וכתב בראשו: "להסתכל כשקשה".
תחת הכותרת נכתב: "ראש מורם.
להוות דוגמה. להיות הכי טוב.
לחתור למגע. להתאפס וסוויץ' במוח.
לטרוף ברבאק".

בשבעה באוקטובר הוביל יואב קרב קשה
מול מחבלי חמאס שניסו לפשוט על
מוצב יפתח הסמוך לזיקים.
לאחר כשעה של לחימה עיקשת הוא
נפצע אנושות. בדקות הקצרות שבין
הפציעה לבין מותו בחר יואב לשלוף
בכוחותיו האחרונים את פנקס הכיס שלו,
אף על פי שהיה עליו גם טלפון נייד.
הוא כתב בפנקס את מילותיו האחרונות
בכתב יד חלש ומטושטש.

עשרים הדקות הטובות בחיי

יואב מלייב

20 דק' הטובות בחיי.

עלינו עד פה בזחילה, נפצעתי ויש מטח עכשיו.
חושב עליך ואחשוב כל המסע.

י' מ' א' כ' ד' ה' ו' ז' ח' ט' י' י"א י"ב י"ג י"ד י"ה י"ו י"ז י"ח י"ט

20 דקות הטובות בחיי: "כדי להבין את המשפט הקצר והמפליא של יואב", מסבירים הוריו מאיה ואלכס, "צריך לצלול אל מה שמקופל באותן דקות, שהיו תמצית מזוקקת של כל מה שיואב הזכיר לעצמו תמיד בפתק 'להסתכל כשקשה'".

בשל בעיה רפואית שהייתה לו, יואב יכול היה לקבל פטור משירות קרבי. הוא בחר להיאבק והצליח להגיע לתפקיד קצין תקשוב במסלול קרבי.

בימים שלפני השבעה באוקטובר החליט מיוזמתו, מתוך תחושת אחריות לכשירות הגדוד, להשקיע לילות שלמים כדי לתקן יחד עם חיילת נוספת את כל תקלות התקשוב של הטנקים שבגזרה, שהייתה אז שקטה מאוד.

בשישה באוקטובר כתב לאביו בווטסאפ, בתשובה לשאלה 'מה שלומך?', "שלומי כשלוש הטנקים שלי. לא משהו".

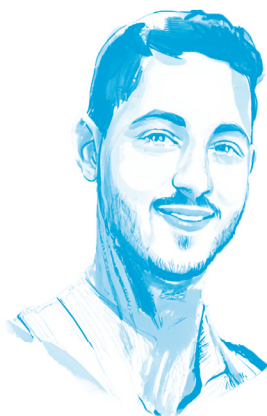
בבוקר השבעה באוקטובר, כשהחלה מתקפת הטילים, יואב הספיק לתמוך באותה חיילת, שלקתה בחרדה. הוא חיבק אותה ואמר לה: "אני רוצה שתמיד תזכרי שבזכותך יש עכשיו עוד ארבעה טנקים כשירים על הגדר".

יואב היה הקצין התורן ולמרות שהיה נטול ניסיון קרבי, לקח אחריות על הלחימה במוצב.

הוא הנחה את החיילים החמושים במיגונית לשמור על אלו שבפנים ולא לבוא בעקבותיו, וזינק יחד עם חמישה לוחמים נוספים להדוף את המחבלים הרבים שארבו מחוץ לשער הבסיס.

בקרב הראשון והאחרון בחייו יואב חיזק ועודד את הלוחמים הוותיקים שלצידו ויחד הם הצליחו, מעטים מול רבים, למנוע את כיבוש המוצב.

אני אוהב אותך: יואב, שכל חייו הקפיד לדייק במילים, לא ציין נמען ספציפי בשום חלק במכתב. "הוא בחר בדיוק מה לכתוב ולא השמיט מילה", אומרים הוריו. "הוא כתב לכל מי שאוהב אותו, ואהבו אותו הרבה אנשים". יותר מהידיעה למי מכוונות המילים, הם מספרים, מנחמת אותם הידיעה שמילותיו האחרונות היו אהבה.

אלון סקאג'יו

סרן אלון סקאג'יו
ז"ל, מחדרה, התגייס
לרובדבן בחטיבת
הקומנדו ולאחר
קורס קצינים שובץ
כמפקד צוות הצלפים
בסירת חרוב,
חטיבת כפיר. נפל
בקרב במהלך מבצע
במחנה הפליטים
ג'נין בכ"א בסיוון
תשפ"ד, 27.6.2024.
הותיר אחריו הורים,
אחות, אח ובת זוג.
בן עשרים ושתיים
בנופלו.

אלון כתב את המכתב ב־22.11.23, לפני
הכניסה שלו לעזה, בפתק נעול באפליקציית
הפתקים בטלפון תחת הכותרת "למקרה ש".
הוא סיפר לחברו עידו על המכתב, ונתן לו
את סיסמת הגישה לפתק הנעול. גם עידו כתב
מכתב פרידה, על דף. הם סיכמו שאחרי שיצאו
מעזה ימחקו וישרפו יחד את המכתבים.

שניהם חזרו בשלום מעזה. עידו שרף את
מכתבו, אבל אלון לא מחק את המכתב שלו.
לאחר שהשתתף במבצעים רבים בעזה אלון
המשיך לפעילות מבצעית גם באיו"ש.
בקרב שבו לחם בג'נין, תוך שהוא מפנה
פצועים תחת אש, הופעל מטען על אלון
וחייליו. אלון ספג בגופו את כל עוצמת המטען
ונהרג. כל החיילים שהיו סביבו, כעשרים
במספר, ניצלו.

במהלך השבעה קיבלה המשפחה את מכשיר
הטלפון של אלון, שהתרוסק מפיצוץ המטען.
דרך המסך המרוסק הם הצליחו לקרוא את
המכתב האחרון.

לא מתחבר לכל המילים הגבוהות שמפרסמים על כל חייל שמת

אלון סקאג'יו

למקרה ש

אני רוצה שתקימו לזכרי מבשלת בירה שתקרא "דובדבן"
עם כמה סוגי בירות שיתפתחו עם הזמן, להלן:

"בלי וואסח" בירה שמזכירה את גולדסטאר חצי כהה

"רגוע" בירה חיטה

IPA "פשוט IPA"

"90" בירה 9% חזקה וטעימה מאוד

"פנתרה" בירה שכולם אוהבים ומתאימה לכולם

"היא חלום" בירה מיוחדת כהה/בירה דובדבן

"מדויקת" בירה שמזכירה את ווינשטייפן בטעם והיא

פשוט מדויקת (כמו צלף 😊)

35%-20 מהכנסות החברה ייתרמו ליחידה שהיא חלום.

יכולים לשחק עם השמות, אני מאשר.

שתקימו לזכרי מבשלת בירה שתקרא דובדבן: בכל יום שישי אלון וחבריו היו יושבים יחד עם בנות הזוג שלהם במבשלת בירה קבועה.

מאז שאלון נהרג, חבריו עסוקים בהגשמת המשימה השאפתנית שהטיל עליהם. שרון, בת הזוג שלו, שבאופן אישי לא אוהבת בירה, מנהלת את עמוד האינסטגרם "בירה דובדבן" המתעד את תהליך הקמת המבשלה לזכרו של אלון.

גם בחברת גולדסטאר התרגשו ממילותיו האחרונות של אלון והוציאו לזכרו מהדורת בירה מיוחדת שעליה מודפס שמו ומשפטים נבחרים מהמכתב.

פעם בשנה אירוע של המבשלה, בשר טוב (המבורגר/ על האש), דוכנים, איזה עגלת קפה טובה, והרכה בירה. שהאירוע יוקדש ליחידה ויהיה על שמי לא משהו מפוצץ מדי, צנוע עם המון אנשים שמחים.

בהלוויה שלי אני רוצה שינגנו את השיר "דברים יפים לראות" של עידן עמדי, תקשיבו למילים, תמשיכו הלאה יש עוד דברים יפים לראות....

אני לא מתחבר למילים הגבוהות שמפרסמים על כל חייל שמת, כותב כאילו הוא מינימום אלתרמן.

אני מאמין במעשים ובדברים בפועל ואני מאמין שעשיתי כל מה שיכולתי בשביל לשמור על האנשים והמקום שאני הכי אוהב. תהיו אנשים של מעשים, לא של דיבורים.

אמא ואבא

אין לי הרבה מה לכתוב לכם, את מה שאני חושב עליכם אני מקווה שאתם יודעים.

אני אוהב אתכם מאוד ומודה לכם על כל מה שעשיתם עבורי כל החיים, חינכתם אותי מעולה, תודה שלא ויתרתם לי, הצקתם והייתם ברגעים הקשים.

אל תהיו עצובים, תמשיכו לחיות ולחייך בשביל המשפחה, תהיו אנשים טובים. אוהב אתכם מלא.

בהלוויה שלי אני רוצה שינגנו את השיר "דברים יפים לראות": בזמן הלוויה, איש לא ידע על הבקשה הזו. עומרי גליקמן, סולן התקווה 6, ביצע את 'בעולם שלה', השיר שאלון ושרון תכננו שיהיה שיר הכניסה שלהם לחופה.

רק במהלך השבעה קיבלה המשפחה את הטלפון של אלון ובו המכתב האחרון. ימים ספורים אחר כך הגיע עידן עמדי אל בית הוריו של אלון, וביצע עבור המשפחה והחברים את שירו 'דברים יפים לראות'. "שרתי הרבה שירים בלוויות", סיפר עידן, "אבל מעולם לא ביקשו ממני לשיר שיר כזה אופטימי".

עמית

אני מאחל לך שתצליחי בכל דבר שתעשי, שתמצאי בחור איכותי וטוב, תתחתני איתו ותקימי לך משפחה חמה ואוהבת. תקחי את החיים בקלילות ותחייכי, זה יעשה לך טוב.

אריאל

אני לא יודע כמה תזכור ממני, אבל תמשיך את דרכי, תהיה אדם טוב, תעזור תתנדב ותצליח. אתה ילד מדהים, תהיה ערכי ותאהב את המדינה שלנו, תגן עליה ותביא את עצמך לקצה. אני בטוח שתגיע למקומות הרבה יותר גבוהים ממני.

אני מבקש בלי יותר מדי פרסום וראיונות ושטויות, אפשר לדבר או לספר אבל לא צריך יותר מדי, בלי ראיונות של הדור שמספר כמה שהוא היה טוב ומדהים... לא אוהב את השטויות האלה.

שרון

אני אוהב אותך, תודה על כל רגע מאושר, כל חיבוק כל נשיקה כל עזרה כל רגע מנוחה שנתת לי, תודה שהיית שם בשבילי באש ובמים.

אני לא מסוגל לדמיין את עצמי בלעדייך, זה פשוט כל כך שונה, את חלק מהחיים שלי.

ראיתי אותנו מתחתנים ומביאים ילדים יפים לעולם והכל היה לי בראש, לצערי לא נזכה לזה, אבל את צריכה להמשיך.

אל תתני לזה להכניס אותך לדיכאון ולמחשבה שכל הקרובים לך הולכים, תחייכי! תמשיכי לחיות, תעשי דברים טובים לסביבה, תזכרי אותי ותתקדמי, תקימי משפחה ותאהבי אותם יותר משאהבת אותי.

את הדבר הכי טוב שקרה לי ואני מאחל לך שיהיה לך טוב, אני מסתכל עלייך ושומר עלייך תמיד.

מבקש ממך בלי דרמות ופרסומים מיותרים, לא צריך לעשות את הפוסט החברות הקבוע. תמצאי את הדרך שלך לזכור/להזכיר.

למחשבה שכל הקרובים לך הולכים: אבא של שרון נהרג בתאונת עבודה כשהייתה בת ארבע. אחיה איבד את בת זוגו בנובה. אלון, שיוזע כמה אהובים איבדה, מבקש במילותיו האחרונות לחזק אותה במקרה שתאבד גם אותו.

הפוסט החברות הקבוע: שרון ואלון היו מדברים על הכול, וצחקו לא מעט גם על המוות. אלון היה מראה לה פוסטים של בנות זוג של נופלים ומתגרה בה: "אם יקרה לי משהו, גם את תכתבי כזה?".

חברים

אם תקראו את המכתב הזה ולא תצליחו לגבש דעה ברורה על מה שאני חושב עליכם אז נכשלתי, אני אוהב כל אחד מכם, הרגיש לי מיותר לכתוב פסקה לכל אחד.

הפכתם לי את החיים לטובים יותר ומלאים יותר ואני מודה לכם על כך, אוהב כל אחד מכם ואסתכל עליכם מלמעלה בגאווה בידיעה שאתם ממשיכים את חייכם בזכותי ואין מאושר ממני.

תחייכו, תהיו אנשים טובים, תתרמו מעצמכם למדינה שלנו ותחיו ללא חרטות.

תזכרו תמיד: בלי סימני שאלה רק קריאה!

יש לכם משימות להמשך ממני, מקווה שכל אחד יודע מה הם ומי שלא אני אגיד לו בחלום או דרך סבתא.

דרך סבתא: סבתא של אלון היא קוראת בקפה ופותחת בקלפים. כשאלון וחבריו היו יוצאים הביתה, נהגו לקפוץ אליה כדי שתקרא להם בקפה ותייעץ להם. אלון מאיים על חבריו שאם לא יגשימו את משימות החיים שהוא מצפה מכל אחד מהם, הוא יזכיר להם דרכה.

צוות 90

צוות 90 אתם בין הדברים הטובים שקרו לי בחיים, תודה על כל החוויות שנתתם לי ועל כל הרגעים המדהימים שחוויתי איתכם. אוהב כל אחד ואחד מכם, תמשיכו לחיות ולעשות טוב למדינה, תקחו חלק בעמותה וביחידה שלנו.

אין מילים שיכולות להסביר את כמות האהבה שלי לצוות, תזכרו אותי ותחיו את החיים שאני לא הספקתי.

נלחמתי בשביל איתי ובשביל אורוש ובן וגדליה וכל מי שהלך בדרך.

נלחמתי בשביל איתי ובשביל אורוש ובן וגדליה וכל מי שהלך בדרך:

לאחר מותו גילתה המשפחה בטלפון של אלון פתק נעול תחת הכותרת "למענם".

בפתק נכתב:

"איתי יהודה באוסי - 12/10 קבוצת יבנה

ליאב אלוש - 17/12 בית העלמין גדרה

בן ברונשטיין - 11/10 בית העלמין חולון

אור (אורוש) יוסף רן - 10/10 גבעות עולם

פדיה מרק - 1/11 הר המנוחות

יוסף גדליה - 11/10 הר הרצל

יובל יפה - 13/10 בית העלמין צופית

בן שלי - 14/12 קדרון"

ביציאות של אלון מהצבא, לפני שנסע לביתו, נהג לפקוד את בתי הקברות ולבקר את חבריו.

צוות צלפים

נכנסתם לי ללב, כל אחד ואחד מכם.

עשיתי כל מה שיכולתי בשביל להכין אתכם ליום הזה, לרגע הזה.

כעת זה הזמן לתוצאות, אם אתם קוראים את זה כנראה שתצטרכו להמשיך בלעדיי.

אני מקווה שהצלחתי ליצור את הצוות שלו חלמנו ושאפנו, ליצור הילת כבוד והערכה סביב הצלפים וסביב הצוות.

תמשיכו את משימתי ואל תוותרו לעולם, לא משנה כמה פעמים ינסו לעצור אתכם.

מי שלא חותר טובע, במיוחד בחרוב...

זכיתי להכיר אנשים מדהימים עם המון רצון ויכולת, נתתם לי את הזכות לפקד עליכם ולהוביל אתכם בקרב, האמנתם בי והלכתם אחריי.

תמשיכו ללמוד להשתפר, תחתרו למקצוע ותאהבו את מה שאתם עושים.

עלו לי המון דגשים ומחשבות לעצמי בעקבות הסיטואציה, אבל אני לא אספיק לממש אותם, מקווה שאתם העליתם לעצמכם דברים ותזכו ליישם אותם.

תמשיכו להיות חיות ותשמרו על עצמכם.

סורב אנצבס ואפריק.

אלחנן קלמנזון

רס"ן (במיל') אלחנן מאיר קלמנזון ז"ל, מעתניאל, איש המוסד וקצין בצה"ל במפקדת אוגדת יהודה ושומרון, חיל הגנת הגבולות. נפל בקרב על קיבוץ בארי בכ"ג בתשרי תשפ"ד, 8 באוקטובר 2023. הותיר אחריו אישה, חמישה ילדים, הורים חמישה אחים. בן ארבעים ושניים בנפלו.

אלחנן היה איש המוסד ולאורך שנים רבות חי תחת סיכון. זמן רב לפני המלחמה הוא החליט לשמור על המחשב האישי שלו מכתב צוואה שאותו כתב וערכן לאורך השנים. הפעם האחרונה שבה ערך את המסמך הייתה לאחר יום הזיכרון 2023. אלחנן לא סיפר על המכתב לאיש.

בשבעה באוקטובר אלחנן זינק על דעת עצמו מביתו בעתניאל ובלי שקיבל פקודה נסע להילחם על הגנת העוטף. הוא הוביל צוות מאולתר שהורכב מאחיו ואחיינו וכוונה "צוות אלחנן", והם לחמו בקיבוץ בארי וחילצו כמאה מתושבי הקיבוץ. כעבור שש־עשרה שעות לחימה רצופת, אלחנן נפל בקרב.

אחרי מותו מצאה אשתו שלומית במחשב של אלחנן קובץ שהיה שמור תחת הכותרת "אם אמות".

המכתב היה שם כל השנים, פתוח וגלוי, אך שלומית לא הבחינה בו עד אותו יום. חלקים מהמכתב מובאים כאן.

אבקש שהעולם ישמע

אלחנן קלמנזון

אם אמות ביד אויב אבקש שהעולם ישמע.

שאיש לא ינקום ולא יקרא לנקום. מי שאקח איתי
(מקווה) - אקח.

מי שזה בוער בעצמותיו - שיבער בחיים. [...]

במידה והשפיות לא תחזור לעמנו ויום אחד יחליטו לפנות
גם את עתניאל מבקש שלא לפנות ולא להזיז את קברי.
לא ליצוק בטון ולא להחביא. להשאיר אותי במקומי
ובמקום חיי.

אם אויבינו יחליטו להשמיד/ לבזות/ להרוס/ לחרוש
שלפחות אהיה למראה לאופיים האמיתי.

[...] האמנתי בדרך. האמנתי ששוב עמנו לארצנו. האמנתי
במעשה הקטן שמחולל הרבה. דגש קטן שיציל חיים.

אבקש שהעולם ישמע: העולם שמע. ביום העצמאות התשפ"ד זכה "צוות
אלחנן" בפרס ישראל לגבורה אזרחית. במשרד החינוך הוטמע מערך לימוד העוסק
בסיפורם. אלחנן קלמנזון הפך לאחד הסמלים המזוהים ביותר עם סיפורי הגבורה
של השבעה באוקטובר.

את קברי: קברו של אלחנן הוא הקבר היחיד במדינת ישראל שעליו חרוטים גם
סמל צבא ההגנה לישראל וגם סמל המוסד.

האמנתי במעשה הקטן שמחולל הרבה: בשבעה באוקטובר צוות אלחנן עבר
מבית לבית בבארי כדי לחלץ אזרחים תחת אש כבדה. בין הקרבות, הם עודכנו על
אישה מבוגרת וכבדת שמיעה שזקוקה לחילוץ.

[...] אם אמות כחלל במלחמה על הארץ - שיזכרו ויזכירו
 שאין מדובר בעוד מלחמה או עוד אינתיפאדה או שטות
 אחרת. מדובר באותה מלחמה ארוכה על ארצנו ועל זהות
 עמנו הנמשכת כבר כמעט 150 שנה.

רציתי וניסיתי להיות אדם, להיות יהודי

לפני שאלחנן נכנס לביתה, מנחם אחיו הבהיר לו שאין להם זמן להתעכב. "שום מכשירי שמיעה, שום תרופות. הכול אפשר לקנות. אתה נכנס, לוקח אותה ויוצא החוצה".

אלחנן התעכב בבית, ואחרי כמה דקות יצא ממנו יחד עם האישה, התרופות שלה ומכשיר השמיעה שלה. מנחם כעס, ואלחנן הבהיר לו: "אסור שהאנשים האלה ייצאו מביתם כפליטים. צריך לשים לב לא רק לזה שמוציאים אותם, אלא גם לאיך מוציאים. הם חייבים לצאת מהבית כמו בני אדם, בראש מורם".

רציתי וניסיתי להיות אדם, להיות יהודי: כשצוות אלחנן הגיע לחלץ אזרחים מאחד הבתים בבארי, בני המשפחה המפוזרים סירבו לפתוח את דלת הממ"ד. הם חששו שמדובר במחבלי חמאס שהתחזו לישראלים. אלחנן ואחיו הציגו את עצמם בשמותיהם ודיברו איתם בעברית מעבר לדלת הממ"ד, אך לא הצליחו לשכנע את המתבצרים להאמין להם. רק כשהאחים צעקו "שמע ישראל ה' אלוהינו ה' אחד", הדלת נפתחה.

אורי נחמיה אשכנזי

סמל אורי נחמיה
אשכנזי ז"ל,
מאשקלון, לוחם
שריון בגדוד 46,
חטיבה 401. נפל
בקרב בדרום רצועת
עזה בי"ח באב
תשפ"ד, 22.8.2024.
הותיר אחריו הורים,
שני אחים ובת זוג.
בן תשע-עשרה
בנופלו.

אורי כתב את המכתב האחרון שלו ב־18.4.24,
במהלך תקופת ההכשרה שלו כלוחם.

הוא שמר אותו בפתקים בטלפון תחת הכותרת
"למקרה ו..."

לפני הכניסה הראשונה שלו לרפיח, אורי אמר לשל
אחיו הגדול: "אתה האדם היחיד שאני בוטח בו שיהיה
מספיק חזק וישמור את הדבר האחרון ממני. יש לי
מכתב אחרון בפתקים בטלפון, אתה היחיד שאני רוצה
שידע שזה קיים".

שלו השתיק אותו מייד, אבל לא שכח את השיחה הזו.

כששל קיבל את ההודעה על נפילתו של אורי, הדבר הראשון שביקש היה
שישיגו את מכשיר הטלפון של אורי בהקדם.

קצין הנפגעים של המשפחה הבין את הצורך העז שלהם לקבל את המכתב
האחרון של אורי ונסע בעצמו עוד באותו הלילה להביא את הטלפון משטחי
הכינוס. המשפחה הספיקה להקריא את המכתב, שכלל גם הנחיות ללוויה
עצמה, כבר בלוויה.

בדרך כלל, צה"ל נוהג למסור למשפחה השכולה את הטלפון של החלל יחד
עם כל הציוד האישי שלו במהלך השבעה או אחריה.

המכתב של אורי הפך למקרה בוחן בענף הנפגעים וחידר את ההבנה שיש
לעשות הכול כדי להעביר את הטלפון למשפחה השכולה בהקדם האפשרי,
עוד לפני הגעת יתר הציוד האישי.

בישיבות פנימיות על המדיניות שחודדה בצה"ל בעניין מכתבי החיילים,
הנוהל מכונה "נוהל אורי".

אני מבקש בלי נאומים

סוחטי דמעות

אורי נחמיה אשכנזי

למקרה ו...

משפחה יקרה,

אם אתם קוראים את זה סביר להניח שהדברים לא קרו
כפי שתוכנן ופישלתי ונכשלתי,

אני לא יודע איך לכתוב את המכתב הזה ולמה אני עושה
את זה אבל למקרה ו רציתי שיהיה משהו שתוכלו לנצור
ושאני אשאיר בשבילכם, חייתי חיים נפלאים ללא חרטות
עם המשפחה והבת זוג הכי מדהימים שיש, בכל מקרה
נגיע לעיקר, אני אוהב אותכם המון ומצטער אם גרמתי
לכם לכאב ועשיתי את מה שעשיתי ואת השירות הזה
מתוך אהבה מלאה למדינה המוזהר שלנו, ואם הצלתי
וקידשתי חיי אדם בלכתי אני לא מתחרט על כלום
והצלחתי ונכשלתי במשימתי בו זמנית

הצלחתי ונכשלתי במשימתי בו זמנית: בפנקס האישי שלו, כתב תחת הכותרת
"ה'למה' שלי" – "להגן על אזרחיה של מדינת ישראל ולשמור על ביטחונם, לנצח
את המלחמה הבאה, להילחם למען המדינה, לחיות" (ההדגשה במקור).

אמא ואבא - אני מודה לכם על הכל וכל מה שעשיתם
בשבילי ולמעני לאורך חיי והערכתני את זה תמיד גם אם
לא הראיתי זאת. לראות אותכם שמחים ומאושרים מסב
לי סיפוק נצחי

שלו וטוהר - תמשיכו ותצליחו בחיים שלכם, אתם כל כך
מיוחדים וחכמים אינדיבידואלית שאין לי שמץ של ספק
שתגיעו רחוק ותעשו אותי גאה, ואל תשכחו שאני מסתכל
עליכם מלמעלה, אה?

המשפחה המורחבת - תודה לכם על שבתות וזיכרונות
שלא אשכח בחיים, על צחוק וחיוך שלא יורד מהפנים
בחיים, תודה מיוחדת לסבא וסבתא שגידלו אותי ועשו
מעל ומעבר בשבילי ולמען כל הנכדים והמשפחה
שיר דובי שלי - הדבר הראשון שאני רוצה לומר לך הוא
תודה על זה שביגרת אותי ולימדת אותי מה זה אהבה
ראשונה ועל תקופה שאנצור לעד, על הרבה רגעים
וזכרונות מיוחדים ויפים, אוהב אותך לנצח
עכשיו שסיימנו עם החלק הקיטשי הגענו ללוויה, אמא,
אני מבקש בלי נאומים סוחטי דמעות ומרגשים, אל תהיי
מביכה, אני אשמח שינוגן השיר "שלחי אותו" של רוני
דלומי ואני אשמח אם תבוא לשיר אותו. אני חושב שהוא
תואם את המצב

ואני אשמח אם תבוא לשיר אותו: רוני דלומי שהתה באותו זמן בחוץ לארץ ולא
הספיקה להגיע להלוויה. היא הגיעה לאזכרת השלושים של אורי ושרה את השיר
שביקש:

"שלחי אותו, תני לו ללכת לחופשי
אף כי יודעת את, שלא יחזור אלייך
שלחי אותו, תני לו ללכת למקומו
לשיבולים הכפופות ברוח".

אין הרבה בקשות, בעיקר שתשמרו את החדר שלי כמו
 שהוא ואל תהפכו אותו לחדר מוזיקה (אחמ אחמ אבא)
 אוהב אותכם לנצח ואשמור עליכם מלמעלה. אורי
 אה והחלק הכי חשוב כמעט ושכחתי, אשמח שתמשיכו
 אותי הלאה,

כן אלה היינו רצית כשיכרת אורי צא זה

אחמ אחמ אבא: דוד, אביו של אורי, מנגן בגיטרה חשמלית. הוא תמיד חיפש מקום
 פנוי לאחסון המגברים וכלי הנגינה הרבים שהיו לו, מה שהפך לבדיחה משפחתית
 בכל פעם שהתפנה מקום בבית. כפי שאורי ביקש, החדר שלו נשאר בדיוק כפי
 שהיה.

אם נפחד לא נהיה ראויים להם

אביתר בנאי | זמר יוצר

לפני כמה שנים הייתה לי שיחה עם נער חולה סרטן בימים האחרונים. שיחה מופלאה שנצרכה בי.

שאלתי אותו מה הוא רואה כשהוא עוצם עיניים. האם הוא יכול לראות בתוכו מרחבים?

הוא אמר שהוא רואה מפלים ענקיים, כמו מפלי הניאגרה בקנדה. יש בתוכי מראות נפלאים. מפלים ונופים. יש בי עולם. כך הוא אמר. אני מוכן להביט בפלא של הקץ. המוות והנצח, הגוף והנשמה, הכאב והיופי, הכול מעורב לי ביחד. כך הוא אמר. הבנו זה את זה והתרגשנו שמצאנו חבר. הוא היה האדם הראשון ואולי היחידי שפגשתי שהסכים לראות יופי בתוך האמת המרה והאכזרית של ההילקחות.

מכתבים אחרונים של נערים שצועדים באומץ בלתי נתפס אל תוך התופת.

הזעם שזה מעורר כלפי אלוהים, כלפי המדינה ומנהיגיה, הפחד מפני הריק והייאוש. בלתי אפשרי לקרוא ספר כזה.

כל כך עצוב, קורע את הלב. מרסק. מפחיד.

אבל העניין הוא, שהפחד והסירוב להביט מסוכנים יותר מהכאב הנורא שיש בהסכמה לקרוא.

הזעם והפחד מסוכנים בעיניי הרבה יותר מאשר לקרוא ולבכות ולבכות ולבכות. לפגוש את הריק והספק ולהתיר אותם בדמעות ובשיתוף.

בסרט 'אמריקן ביוטי' משנות התשעים יש דמות של נער פיוטי שמצלם את החיים. הכול. הוא רואה פלא ויופי בכל הדברים והמצלמה היא לו מכחול ועט לרשום את הפלא. הוא מצלם שקית נייר מתעופפת ברוח הסתיו, הוא מצלם את אבא שלו מכה אותו, הוא מצלם את הנערה מהבית ממול, והוא גם מצלם אישה חסרת בית מתה ממנת יתר ברחוב. הוא פתוח לכל מה שהחיים האלה יש בהם. האור והחושך, הכאב והזעם, התשוקה והאלימות. אין בו פחד. הוא מצלם ורושם הכול. הכאב הופך לשיר כשמסכימים, כשלא מקשיחים את הלב.

לא לסגור את הלב. זה יעשה את הכול הרבה יותר קר ומסוכן. האומץ והיופי של הנערים האלה. המחיר שהמשפחות שילמו. כל היופי האינסופי הכרוך בכאב העצום, האכזרי והבלתי נתפס, רוצה בית בלב שלנו.

רוצה לשנות אותנו.

אם נפחד ולא ניתן להם מקום בלב שלנו, לא נוכל להיות ראויים להם. לא נוכל להשתנות. והם יישארו מחוץ לנו, מבודדים בכאבם, וכמו הכול היה לשווא.

בנו של קלונימוס קלמן, האדמו"ר מפיאסצנה, נרצח בשנות הזעם של מחנות הריכוז בפולין.

בהספד לבנו אמר הרב שהקורבן בבית המקדש היה מתקבל ברצון רק בתנאי שמביא הקורבן היה מתוודה ומבקש לשנות את דרכיו לטובה, ואילו בלי וידוי הקורבן היה לשווא. כדי שמותו של בני לא יהיה לשווא, אמר, אני מצהיר: רצוני להשתנות.

על האדמה המדממת הזאת תקום חברת מופת. אנחנו מחויבים לנופלים ולבני משפחתם שקורבנם לא יהיה לשווא. בשביל זה צריך לפתוח את הלב ולתת למכתבים האלה להמיס אותו, לשפוך דמעות כמים ולהסכים לחיות ולפעול בעולם בלב פתוח ובשאיפה לשינוי, לאחווה ולשלום.